

z fundamentalnymi problemami językoznawczymi, takimi jak znak, forma, znaczenie, niejednoznaczność, język, system. Radosław Kaleta znakomicie sobie poradził z postawionym zadaniem. Badacz wykazał się filologiczną dociekliwością i skrupulatnością. Omówiona monografia stanowi syntezę złożonego zjawiska homonimii, wnosi do teorii i praktyki polskiej białorutenistyki należyte uporządkowanie trudnych zagadnień. Ponadto ma wymiar praktyczny – posiada długo oczekiwaną przez polskiego odbiorcę aplikację w postaci aktualnego słownika dwujęzycznego.

Na uwagę zasługuje również ciekawa okładka autorstwa Ekateriny Kalety. Wizerunek prostej wagi z przechyloną szalą – zobrazowanie niezrównoważenia semantycznych własności homonimicznych leksemów białoruskich i polskich – oraz matematyczny zapis faktów językowych w postaci nierówności różnojęzycznych wyrażen w tle stanowią trafną metaforę złożonego fenomenu interlingwistycznego, intrygującego badaczy do stuleci.

Książka ukazała się w roku rocznicowym, na 60-lecie Instytutu Sławistyki PAN. Tym bardziej należy się cieszyć z takiego wyróżnienia, bowiem dołączyła ona do grona pozycji naukowych rekomendowanych właśnie przez tę czołową instytucję krajową.

*Katarzyna Wojan
Gdańsk*

У вянок памяці Сакрата Яновіча

Sokrat Janowicz – pisarz transgraniczny. Studia, wspomnienia, materiały, pod red. G. Charytoniuk-Michej, K. Sawickiej-Mierzyńskiej, D. Zawadzkiej, Białystok 2014, ss. 520

Сакрат Яновіч (1936–2013) – беларуска-польскі пісьменнік, публіцыст, перакладчык, а таксама культурны дзеяч, палітык, маральны лідэр нацыянальнага руху на Беласточчыне. Ва ўсіх гэтых сваіх амплуа ён меў бясспрэчныя дасягненні, якія паніліся польскім культурным і навуковым асяроддзем.

У прыгожае пісьменства С. Яновіч прыйшоў у другой палове ХХ стагоддзя на хвалі ўздыму беларускага культурнага, асветніцкага руху. Яго літаратурным дэбютам стала апавяданне “Гнілое ў здаровым”, надрукаванае ў 1956 годзе беларускім штотыднёвікам “Ніва”. У 1969 годзе пабачыў свет зборнік лірычных замалёвак, дзённікавых запісаў і апавяданняў С. Яновіча “Загоны” – першая ў беларускім літаб’яднанні “Белавежа” кніга прозы. Творчая спадчына С. Яновіча налічвае каля трыццаці кніг (“Сярэбраны яздок” (1978), “Самасей” (1992), “Доўгая смерць Крынак” (1993), “Дзённік. 1987–1995” (1997) і інш.). Польскаму чытачу вядомыя найперш польскамоўныя выданні: “Беларусь, Беларусь” (1987), “Даліна поўная лёсу” (1993), “Тэра інкогніта: Беларусь” (1993), а таксама пераклады з беларускай: “Вялікі горад Беласток” (1973), “Забьшці” (1978), “Сцяна” (1979), “Самасей” (1981). У 1971 годзе адным з першых “белавежцаў”, шматгадовы журналіст бела-

стоцкага тыднёвіка беларусаў Польшчы “Ніва”, Сакрат Яновіч быў прыняты ў Саюз польскіх пісьменнікаў. Гэта менавіта С. Яновіч і Ян Чыквін былі ініцыятарамі стварэння ў Беластоку Клуба польскіх пісьменнікаў,

Творчасць Сакрата Яновіча сталася адной з найбольш прыкметных з’яў беларускай літаратуры ў Польшчы. Зразумела, што на працягу доўгага ўжо часу яна прыцягвае ўвагу як даследчыкаў польскіх (Генрых Бэрэза, Ян Чыквін, Тэрэса Занеўская, Ванда Супа, Анна Саковіч), так і беларускіх (Уладзімір Гніламёдаў, Пятро Васючэнка, Галіна Тычка, Ірына Саматой і інш.).

З’яўленне кнігі, прысвечанай пражытку з Крынак, з’яўляецца выразным пацвярджэннем, што яркая асоба Сакрата Яновіча працягвае прывабліваць польскіх даследчыкаў. Выданне складаецца з пяці розных па характары частак. Уводзіць у кнігу слова ад калектыву рэдактараў, якія падкрэсліваюць, што *książka (...) ma charakter mieszany, łączy bowiem walory recenzowanej publikacji naukowej, a nawet źródłowej, z luźniejszą, wspomnieniową formułą* (15). Выяўленнем своеасаблівай гібрыднасці выдання з’яўляецца і сам уступ, падзелены на пяць частак, у якіх гаворыцца пра адносіны Сакрата Яновіча да традыцый рэгіёну, дзе нарадзіўся, жыў і працаваў, пра месца гэтага мастака слова ў беластоцкім літаратурным жыцці, яго дзейнасць у Польшчы, Беларусі, а таксама пра багатую яновічаўскую спадчыну.

Першую частку кнігі (“Przed Janowiczem”) складаюць два артыкулы, прысвечаныя сітуацыі беларускага слова ў Польшчы. Эльжбета Данбровіч у артыкуле “Naród w jednej osobie” разглядае эсэ С. Яновіча “Беларусь, Беларусь” у кантэксце польскай літаратуры. Аўтарка імкнецца давесці, што жанрава-стылявыя асаблівасці яновічаўскага эсэ нагадваюць дзевятнаццацівяковае “Podróże historyczne po ziemiach polskich” (1858) Яна Урсына Нямцэвіча. Яна згадвае таксама творы польскіх пісьменнікаў (Мар’і Радзевічовны, Віктора Гомуліцкага, Тадэуша Канвіцкага), у якіх выдзяляе вобраз беларускага мужыка. Урэшце Э. Данбровіч прыводзіць да высновы: *Pisząc “Białoruś, Białoruś” po polsku Janowicz musiał zmierzyć się ze stereotypem Białorusina-muzyka utrwalonym w literaturze polskiej, ale przede wszystkim pokazywał, że w sobie samym z “muzykiem” się uporał* (31).

У наступнай частцы кнігі (“Studia nad twórczością Sokrata Janowicza”) надзвычай цікавым уяўляецца грунтоўны артыкул Дарыюша Кулешы “То, со najważniejsze. Nie tylko o literackich przewagach Sokrata Janowicza”. Асаблівую ўвагу звяртае аўтар на вобраз вёскі (захавальніцы традыцый), які спалучаецца ў прозе С. Яновіча з вобразам Беластока – сімвалам бяздушной цывілізацыі: (...) *świat tekstów autora z Krynek jest dychotomiczny. Z jednej strony dobra, bo rzeczywista, zakorzeniona w tragicznym ludzkim losie białoruskość, a z drugiej zła, bo fałszywa, zdegenerowana białostockość, która nie jest naszym innym jak peeringowską otchłanią miejską, przestrzenią infernalną, miejscem zatraty Białorusinów, porzucających swe naturalne, wiejskie enklawy* (66). Да вобраза горада звярталіся амаль усе “белавежцы”, але менавіта С. Яновіч паказаў вампірскае яго аблічча, даказваючы, што ў гарадскіх агламерацыях адбіраецца ў беларусаў беларускасць. Разглядаючы ў цэлым творчы шлях пісьменніка і канкрэтныя яго творы, напоўненыя глыбокім філасафічна-аналітычным асэнсаваннем жыцця і нацыянальна-патрыятычным пафасам, аўтар артыкула сцвярджае, што твор-

часць С. Яновіча шырока раскрыла асаблівасці гістарычнага лёсу беларусаў Беласточчыны і абгрунтавала іх паўнапраўнае месца ў польскай супольнасці.

Беларуская даследчыца Галіна Тычко ў артыкуле “Калядная зорка Сакрата Яновіча” асэнсоўвае месца і значэнне творчасці *крынкаўскага самотніка і сучаснага прарока* (85) ў беларускай літаратуры. Аўтарка глядзіць на яновічаўскую творчую спадчыну з перспектывы гісторыка-палітычнага кантэксту нацыянальнага быцця беларусаў у Беларусі і Польшчы: *Тут (у Польшчы – А. А.) сам факт пісання па-беларуску быў актам выкліку і пратэсту. І таму Сакрат Яновіч уваходзіў у беларускую літаратуру (...) з бакавога ўваходу, пераадолюючы актыўнае супраціўленне навакольнага асяроддзя: ад крынкаўскіх вяскоўцаў і беластоцкіх мяшчан да варшаўскіх чыноўнікаў ад культуры* (87).

У гэтай частцы выдання Яновічу-літаратару прысвечана яшчэ пяць артыкулаў, у якіх аўтары засяроджваюць увагу на агульнай характарыстыцы яго мастацкага даробку. Падкрэсліваецца, што на першы план у яновічаўскіх творах выходзяць павага да нацыянальнага мінулага і клопат пра няпэўнае заўтра беларусаў як у метраполіі, так і Польшчы. Аналіз асобных твораў С. Яновіча робяць Анна Саковіч і Бэата Сівэк. У артыкуле А. Саковіч пры разглядзе аповесці “Сярэбраны яздок” увага акцэнтуюцца на вобразах герояў і праблеме беларускага патрыятызму. Б. Сівэк аналізуе раман “Сцяна”, канцэнтруючыся на ўплыве навакольнага асяроддзя на ўнутранае жыццё галоўнага героя Стэфана Сумленевіча, яго пошуках уласнага месца ў свеце.

У трэцяй частцы – “Spotkania interkulturowe – recesja i przekład” змешчаны даследванні Катажыны Савіцкай-Межынскай і Гражыны Харытонюк-Міхей, прысвечаныя рэцэпцыі творчасці С. Яновіча ў Польшчы і Беларусі. Абодва тэксты даюць матэрыял да роздуму над неабходнасцю стварыць бібліяграфію літаратуры Беласточчыны і асабліва рэцэпцыі яновічаўскіх твораў.

Асоба С. Яновіча выклікае не толькі прафесійны, але і чалавечы інтарэс польскага і беларускага асяроддзя. Відаць, таму чацвёртая і пятая часткі кнігі ўключаюць выказванні тых, хто асабіста або толькі з друку ведаў аднаго з самых выдатных дзеячаў беларускай культуры ў Польшчы. Уражвае колькасць апрацаванага матэрыялу: успаміны, інтэрв’ю, лісты з хатніх архіваў, якія трэба лічыць дапаўненнем партрэта Яновіча-пісьменніка і Яновіча-дзеяча. Вылучаюцца лісты С. Яновіча, адрасаваныя Яну Леаньчуку, у якіх раскрываецца пісьменніцкая заклапочанасць якасцю польскіх перакладаў. Шмат увагі адведзена таксама дзейнасці фонду “Віла Сакратэс”, заснавальнікам якога быў С. Яновіч. Звыш дзесяцігоддзя ў рамках фонду праходзілі сустрэчы літаратараў, перакладчыкаў і даследчыкаў “Беларускія трыялогі”, выпускаўся культурна-мастацкі штогоднік “Annus Albaruthenicus”.

Заключную частку кнігі складаюць паказальнікі імёнаў на польскай і беларускай мовах, якія, безумоўна, дапамогуць любому чытачу знайсці тое, што яго найбольш цікавіць, змешчана таксама інфармацыя пра аўтараў.

У выданні грунтоўна разгледжаны літаральна ўсе этапы жыццявага і творчага лёсу Сакрата Яновіча, але галоўнае месца, аднак, належыць ягонаму нелітаратурнай дзейнасці. Відаць, рэдактары мелі за мэту стварыць найперш кампедыюм ведаў не пра мастацкі даробак С. Яновіча ў гістарычным і на-

цыянальным кантэксте, а паказаць партрэт неадназначнай асобы, чалавека, з яго недахопамі і добрымі якасцямі, для якога праблема нацыянальнай самаідэнтыфікацыі заставалася адной з найбалючых. Відаць, таму пры знаёмстве з кнігай застаецца ўражанне пэўнай монатэматычнасці: большасць аўтараў па-рознаму, але ўсё ж гаворыць амаль аб тым самым.

Зразумела, кніга будзе карыснай для ўсіх, хто цікавіцца або зацікавіцца беларускацю, учарашнім і сённяшнім жыццём беларускай меншасці ў Польшчы, літаратурай Беласточчыны.

*Анна Альштынюк
Беласток*